

Mehmed Bahâeddin'in Hayyam'dan Serbest Tarzda Yaptığı Manzum Rubai Çevirileri

Yrd. Doç. Dr. İsmail AVCI

Balıkesir Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
ismailavci@balikesir.edu.tr

Öz

Bu çalışmada Mehmed Bahâeddin'in Ömer Hayyam'dan manzum olarak yaptığı rubai çevirileri üzerinde durulmuştur. Türk edebiyatında Hayyam rubailerinin ilk çevirileri 19. asrın sonlarından itibaren başlamış, sonraki yıllarda bunların sayısı gittikçe artmıştır. Muallim Feyzî'nin 1885'te yaptığı çeviriyi Abdullah Cevdet ve Hüseyin Dâniş gibi isimlerin çevirileri izlemiştir ve bu ilk çalışmalar mensurdur. Hayyam rubailerinin ilk manzum çevirisi Hüseyin Rifat'e (1926) aittir. Onu Mehmed Bahâeddin izlemiştir. Bahâ'nın *Hurde-i Eş'âr* (1927) adlı şiir kitabında bulunan 31 rubai tercümesi, Türk edebiyatında manzum olarak yapılan ikinci tercümedir. Bahâ, Hayyam rubailerinden bir seçme yapmış ve bunları "mealên, nazmen ve gelişigüzel" tercüme etmiştir. Şair bu rubailerini muhtemelen Hüseyin Dâniş ve Rıza Tevfik tarafından 1922 yılında neşredilen *Rubâiyyât-ı Ömer Hayyâm* adlı eserden seçmiştir. Bahâ'nın çevirilerde rubai vezinleri yerine klasik aruz kalıplarını kullandığı görülür. Ayrıca şair çevirilerin bir kısmında nazım şeklinde de değişiklik yapmıştır. Çalışmada önce Türk edebiyatında Hayyam tercümeleri hakkında bilgi verilecek, ardından Bahâ'nın yaptığı tercümelemler üzerinde durulacak ve 31 rubai tercümesinin metni verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Rubai, çeviri, Türkçe, Ömer Hayyam, Mehmed Bahâeddin

Mehmed Bahaeddin's Free-Style Poetic *Rubaiyat* Translations from Omar Khayyam

Abstract

In this paper, Mehmed Bahaeddin's poetic *rubaiyat* translations from Omar Khayyam have been discussed. The early translations of Khayyam's *rubaiyat* began to appear in the Turkish literature towards the late 19th century, and the number of translations had gradually increased in the later years. The translation by Muallim Feyzi in 1885 was followed by the translations carried out by other literary figures such as Abdullah Cevdet, and Hüseyin Daniş. These early works were written in prose. The first poetic translation of Khayyam's *rubaiyat* was undertaken by Hüseyin Rifat (1926) followed by Mehmed Bahaeddin. In other words, 31 *rubaiyat* translations contained in the poetry

book titled *Hurde-i Eş'ar* (1927) by Bahaeddin were regarded as the second poetic *rubaiyat* translation in the Turkish literature. Bahaeddin had compiled some of Khayyam's *rubaiyat* and translated them in terms of meaning in a poetic and free style. The poet had probably selected these *rubaiyat* from the work titled *Rubaiyyat-ı Ömer Hayyam*, published by Hüseyin Daniş and Rıza Tefvîk in 1922. It appeared that Bahaeddin had rather used classical *aruz* prosody instead of ruba'i meters. In addition, the poet had also made some changes in terms of the style of verse in certain parts of the translations. In this study, information on the translations from Khayyam's works in the Turkish literature will be provided, and then, the translations made by Bahaeddin will be discussed. Finally, the full text of 31 *rubaiyat* translations will be provided.

Key Words: Rubai, translation, Turkish, Omar Khayyam, Mehmed Bahaeddin

Giriş

Rubai kendine özgü vezinlerle yazılan, az sözle çok şey ifade etmek gibi bir gayesi olan ve genellikle üçüncü mısrası dışındaki dizeleri birbiriyle kafiyeli olan dört mısralık nazım şekli olarak tarif edilmektedir (Çalka, 2015: 1). Bu şiirin bilinen en önemli temsilcisi Fars şairi Ömer Hayyam'dır. Hayyam, 430-439 (1039-1048) yılları arasında Horasan'ın merkezi Nişabur'da doğmuş, hayatının büyük kısmını Nişabur ve Semerkant'ta geçirmiştir. Kendisine ilgi gösteren Selçuklu sultanlarının ve vezir Nizâmülmülk'ün sarayları yerine sakin bir hayatı ve ilmî çalışmaları tercih eden Hayyam'ın, 517-526 (1123-1132) yılları arasında Nişabur'da vefat ettiği edilmektedir. Cebir, geometri, astronomi, fizik, tıp ve müzikle ilgilenmiş olan Ömer Hayyam, yazdığı rubailerle adını ölümsüzleştirmiş bir âlim-filozoftur. Ali b. Zeyd el-Beyhakî, Hayyam'ın hafızasının oldukça güçlü olduğunu, dil, fıkıh, tarih ve kıraat gibi alanlarda geniş bilgisinin bulunduğunu, riyaziye, tıp ve diğer akli ilimlerde eşsiz olduğunu söylemektedir. Necmeddîn-i Dâye ise onun hakkında "bahtsız bir filozof, Allahsız ve maddeci" demektedir. Ömer Hayyam'ın yukarıda sayılan konularla ilgili 16 eseri vardır (Unat, 2007: 66-8). Ancak bütün bu ilmî çalışmalarına rağmen onun şöhreti rubai ile olmuştur.

Türk edebiyatında Ömer Hayyam'ın nasıl yer aldığı, özellikle Osmanlı dönemi şairlerince tanınıp tanınmadığı, şairlerin ondan ne şekilde etkilendikleri, şiirlerinde ona yer verip vermedikleri ya da rubailerini tercüme edip etmedikleri gibi hususlar araştırmacıların zaman zaman üzerinde durdukları başlıklar olmuştur. Burada dikkati çeken husus Ömer Hayyam'ın rubailerini bakımından dünya edebî çevrelerince tanınmasının 19. asırdan itibaren oluşudur. Menderes Coşkun, "Oryantalizmin 19. Asırda İslam Tarihine Kazandırdığı Bir Şahsiyet: Ömer Hayyam" başlıklı yazısında Ömer Hayyam'ın Batılılar tarafından 19. asırda İslam toplumuna sundukları "proje" ürünü bir isim olduğunu söyler. Bu

ismi belli amaçlarla ve bilinçli bir şekilde süsleyip önemli biriymiş gibi Müslüman coğrafyaya 1859'da yayımladığı eserle sunan kişi Edward Fitz Gerald (1809-1883) adlı İngiliz şairdir. Coşkun, bu tavrın Gerald'dan yaklaşık 40 yıl önce Hayyam'ı keşfetmiş olan tarihçi Hammer tarafından da ortaya konduğunu söyler (Coşkun, 2013: 4-6).

Gerald'dan sonra Batı'da hızlı bir şekilde yapılan tercüme ve çeşitli etkinliklerle Ömer Hayyam birçok kişi tarafından tanınan bir isim hâline gelmiştir. 1892'de Londra'da "Omar Hayyam's Club" yani Ömer Hayyam Kulübü kurulmuştur. Bu kulüp Hayyam'ı Doğu'da ortaya çıkmış bir peygamber gibi görmüş; üyeleri ise mahfillerini kırmızı güllerle donatmış, kırmızı şarap içerek ayinler yapmış, Nişabur'da onun için bir türbe inşa etmek istemişlerdir. İngiltere'den Amerika'ya "Edebiyat-ı Ömerî" yani "Ömer Hayyam tarzı şiir geleneği" oluşturulmuş, Batı'da ve Doğu'da birçok kişi Hayyam tarzında veya Hayyam adına şiirler yazmıştır. İslam dünyasında da Hayyam'ın şiirlerini nazmen kendi dillerine çeviren ve onun felsefesine uygun şiirler yazan şairler ortaya çıkmıştır (Coşkun, 2013: 7-8). Bunun neticesinde Ömer Hayyam'a isnat edilen rubailerin sayısı artmış, aslen yüz veya en fazla iki yüz civarındaki rubai sayısı bin iki yüzü aşmıştır:

"Fakat ne yazık ki, ona nispet edilen rubâilerin çok büyük bir kısmı ona ait değildir. Çünkü Hayyâm sağlığında bir şair olarak tanınmadığı gibi, kendisi de söylediği şiirlerini sağlığında bir araya toplamadı. Dolayısıyla ona ait şiirler genelde, daha sonra kaleme alınan çeşitli eserler ve bilahare, başkaları tarafından oluşturulan mecmular şeklinde günümüze gelebildi. Bu arada tarihî süreç içerisinde birçok şaire ait şiirler, çeşitli nedenlerle ona ait gösterilerek, dörtlükleri arasına sokuldu. Nitekim güvenilir bilimsel çalışmalarda Hayyâm'ın gerçek rubâilerinin sayısı, yüz, yüz elli ve en fazla iki yüz civarında iken, diğer eserlerde yer alıp kendisine nispet edilenlerin toplam sayısı, bin iki yüzden fazla olduğu tespit edilmiştir." (Çiftçi, 2004: 44).

Ömer Hayyam, Osmanlı şairleri tarafından bilinen bir isimdir. Fatih Andı, "Türkçe'de Rubâiyyât-ı Hayyam Tercümeleri" başlıklı yazısında Nef'î, Fehîm-i Kadîm, Nev'îzâde Atâî ve Hâletî'den şiirlerle bunu örnekleme yoluna gitmiştir. Andı, Fehîm-i Kadîm'in bir rubaisindeki "*Hayyâm-sıfat şöhret-i eyyâm oldum*" mısrasını Hayyam'ın o dönemde çok tanınmış bir isim olduğuna örnek olarak gösterir. Araştırmacı bu şairlerin mısralarında Hayyam'dan söz etmelerini şöyle yorumlar:

"Verdiğimiz bu örneklerde Nef'î, Fehîm-i Kadîm ve Hâletî'nin mısraları, çağdaş şairlere karşı bir meydan okumayı herkesin bildiği, eserlerini yakından tanıdığı bir isme dayandırarak yapma havası içerisinde yazılmışlardır. Aksi takdirde, kimsenin bilmediği yahut en azından önemsemediği bir isimle kendilerini kıyaslamannın çok da tutarlı olmadığı açıktır. Oysa tam tersine her üç şair de, herkesçe marûf bir isim olarak Hayyam'ı, üstelik benzerleri arasında sıvrıldığı bir yönünden, yani onun rubâideki

başarisından yakalıyorlar ve bu noktada kendileri için bir övünme vesilesi arıyorlar.”
(Andı, 1999: 9).

Mehmet Sait Çalka ise “Divan Şairlerinin Gözüyle Fars Şairi Ömer Hayyâm” başlıklı yazısında doğrudan bu konuyu esas almış ve bununla ilgili yaptığı divan taramaları neticesinde Hayyâm’ın Osmanlı şairleri arasındaki tanınırlığının 16. asra kadar gittiğine dikkat çekmiştir. Bunu yaparken 16. asırdan itibaren tespit edebildiği 15 şairin Hayyâm’la ilgili manzumelerini örnek vermiştir (Çalka, 2015).

Ömer Hayyâm’ın rubailerinin bizdeki ilk tercümeleleri Batı’daki tercümelerden yaklaşık 25 yıl sonrasına aittir. Fatih Andı, klasik Türk şairleri tarafından bilinen ve zaman zaman şiirlerde konu edilen Ömer Hayyâm’ın rubailerinin 19. asra kadar Türkçeye tercümesinin yapılmamış olmasını, bu şairlerin Hayyâm’dan haberdar olmamaları ya da inançları nedeniyle onu görmezden gelmelerine değil, şairlerin söz konusu rubailerini aslından okuyor ve anlıyor olmalarına, dolayısıyla bir tercüme ihtiyacı duymamalarına bağlamaktadır (Andı, 1999: 11-2).

Ömer Hayyâm’ın rubailerini Türkçeye ilk tercüme eden isim İran asıllı bir şair olan Muallim Feyzî Efendi’dir. 1885 yılında *Tercümân-ı Hakikat*’te tefrika edilen bu tercümeleler 1886’da 118 sayfalık bir kitap olarak basılmıştır. Fatih Andı bu ilk tercümeyle birlikte doğrudan Hayyâm rubailerinin tercümelerini muhtevi veya içerisinde bazı tercümeleri bulduran toplam 39 çalışma tespit etmiştir. Bu tercümeler şöyledir:

1. Yazmalar: Müstecâbîzâde İsmet (Andı, 2000), Mustafa Rüştî b. Mehmed Tevfik ve Niğdeli Hakkı Eroğlu (Eroğlu, 1999).

2. Basılı Eserler: Muallim Feyzî (1886), Abdullah Cevdet (1914), Hüseyin Dâniş-Rıza Tevfik (1922), Hafız Abdülkadir b. Derviş Mehmed b. Ahmed İzmirî (1922), Hüseyin Rifat (1926), Hüseyin Dâniş (1927), Feyzullah Sacit (1928), Ahmet Hayyat (1931), İbrahim Alâattin Gövsa (1932), Abdurrahim Zapsu (1942), Muzaffer Esen (1943), Ziya Şakir (1943), Rıza Tevfik Bölükbaşı (1945), Orhan Veli (1945), Necmi Tarkan (1950), Enver Behnan Şapolyo (1951), Abdülbâki Gölpinarlı (1953 ve 1973), Âsaf Halet Çelebi (1945 ve 1954), Vasfî Mahir Kocatürk (1954), Hamit Dilgan (1959 ve 1964), Rüştü Şardağ (1959 ve 1973), Hilmi Yücebaş (1960), Sabahattin Eyüboğlu (1961), Hüseyin Karakan (1962), Yahya Kemal Beyatlı (1963), Mehmed Nuri Gençosman (1963), A. Kadir (1964), Hamâmîzâde İhsan (1966), Yakup Kenan (Necafzâde) (1968), Ahsen Gürtin (1975), Ruhi Tok (1983), Amin Maalouf (trc. Esin Talu Çelikkan, 1993), İsmail Emiroğlu (1994), Harold Lamb-Ömer Rıza Doğrul (trz.), *Ömer Hayyâm* (trz., mütercim belli değil).

3. Dergi veya Gazetelerde Yer Alanlar: Recep Vahyî (1918), Moralizâde Ahmed Rif'at (1922), İshak Refet (Işıtman) (1928), Cemil Miroğlu (1950), Cemal Yeşil (1952-1954), Ahmet Aymutlu (1956) (Andı, 1999: 14-29).

Ahmet Mermer ise “Hayyam ve Rubâîlerinin Türk Edebiyatına Yansımaları” başlıklı yazısında Muallim Feyzî’den başlayarak 33 ismin tercüme ettikleri rubailerin sayılarıyla eserlerinin baskı yıllarını vermiştir. Mermer, yukarıda Andı’nın verdiği listeye basılı eser türünde Muhyiddin Raif (1945), M. Necat Tandoğan (1986) ve M. Sıddık Cennetoğlu’nu (1989) eklemiş, bunun yanında Köprülüzâde Fuat Bey’in (trz.) *İkdam*’da neşrettiği tercümeleleri de listeye dâhil etmiştir (Mermer, 2003: 240-1).

Ancak Hayyam’a ait rubailerin tercümelerinin bu kadarla sınırlı olmadığı, son dönemde bunlara yenilerinin eklendiği, özellikle 90’lı yıllardan itibaren tercümelerin çoğaldığı görülmektedir. Yukarıdaki listede yer almayan, bizim tespit edebildiğimiz Hayyam tercümeleri (sadece mütercimi kaydedilenler) şu isimlere aittir: Mustafa Doğan (1928), İhsan Unaner (Karakan, 1962), Necdet Evliyagil (1965), Enver Gökçe (1975), İsmail Emiroğlu (1994), Hüseyin Cahit-Emine Kerse (1995), Burak Barutçu (1995); Celal Kırılancı (1996), İsmet Nadir Atasoy (1996), Öner Yağcı (1997), Ahmet Özkan (1998), Nuriye Yiğitler-H. Zekâi Yiğitler (1998), Mehmet Kanar (Sadık Hidayet, 1999; Hüseyin Rifat, 2011; Hüseyin Dâniş, 2012; Abdullah Cevdet, 2013), Aluş Yenidoğan (2002), Hamza Tanyaş (2002), Hasan Çiftçi-Orhan Başaran (Muhammed Ali-yi Fûrûgî, 2002), Levent Yener (2004), Ahmet Necdet (2004), Ozan Sağdıç (2004), Tahir Galip Seratlı (2006), Ahmet Kırca (2006), D. Ali Gültekin (2006), Yalçın Aydın Ayçiçek (2007), Ali Polat (2008), Hasan İlhan (2009), Kenan Sarılioğlu (2010), Yusuf Keleş (2010), Nergishan Tekin (2010), Şaban Morgül (2011), Orhan Erdem (2011), H. Zekâi Yiğitler (2011), Füsün Dikmen (2011), Ozan Yürükel (2012), Hüsrev Hatemi (2012), Ali Güzelyüz (2012), Orhan Yorgancı (2013), Ekrem Ataer (2013), Zeynel Öztürk (2014), Aydın Karahasan (2014), Saadet Esen (trz.), Yılmaz Yeşildağ (trz.).

Ömer Hayyam’ın rubailerini Türkçeye çeviren isimlerden biri de Kırklareli müftüsü Mehmed Bahâeddin’dir.

1. Mehmed Bahâeddin Hakkında

Şiirlerinde Bahâ mahlasını kullanan Mehmed Bahâeddin'in¹ ne zaman doğduğu hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak Kırklareli'nde doğup büyüdüğü, 1284 (1868) yılında açılan ve 1297 (1880) yılında Rüştiye Mektebinin bulunduğu binaya taşınan Zükûr Rüştiye Mektebinde eğitim gördüğü bilinmektedir (Dursunkaya, 1948: II/12-6). Rüştiye Mektebinin 1880'de yeni binasına nakli ve Bahâeddin Efendi'nin mezuniyetinin de bu tarihten sonra olmasına bakılırsa şairin okulu bitirdiğinde (bu mekteplere 10 yaşın üzerindeki öğrencilerin kabulü ve en fazla 18 yaşına kadar kalabileceğine dair karara göre) 15-20 yaşlarında olduğu ve bu durumda 1860-65 yıllarında doğduğu tahmin olunabilir. Hayyam rubailerini Farsçadan tercüme etmesine bakılırsa onun Farsça bilgisinin olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bahâeddin Efendi'nin mezuniyeti müteakip müftü oluncaya kadar hangi görevlerde bulunduğu konusunda elde bilgi yoktur. Ancak onun Karaca İbrahim Bey (Kapan) Camisinin tamiri ve minaresinin tekrar yapılmasıyla ilgili manzumesinden 1334 (1916) yılında bu görevde olduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan Ali Rıza Dursunkaya *Kırklareli Vilâyetini Tarih, Coğrafya, Kültür ve Eski Eserleri Yönünden Tetkik* adlı çalışmasında Kırklareli'nin Yunan işgalinden kurtarılmasından (1922) ve Cumhuriyet'in ilanından hemen sonra (1923) Turan Kulübü'nde üstlendiği görev vesilesiyle ondan müftü olarak söz eder. Fakat Mehmed Bahâeddin'in bu görevi ne zamana kadar sürdürdüğü konusunda da elde malumat yoktur. Onun şehitlik ve abideyi konu alan tarih manzumesinden 1345 (1927) yılında bu görevde olduğu anlaşılmaktadır. Ali Rıza Dursunkaya adı geçen eserini 1948 yılında yayımlamıştır ve eserde şairden “merhum” olarak söz etmektedir. Hatta kendisine Turan Kulübü'nde verilen görevden söz ederken “*Ölümünden bir müddet sonra ailesini İstanbul'da ziyaret ederek çıkaracağımız bu esere yardımı olacağını umduğumuz Bahâ merhumu...*” (Dursunkaya, 1948: I/9) der ki bu ifadeler onun, eserin yayımlanmasından biraz daha önce vefat ettiğini göstermektedir. Şu hâlde Mehmed Bahâeddin'in 1860-65 yıllarında doğduğu ve 1930 veya 40'lı yıllarda vefat ettiği tahmin edilebilir.

Mehmed Bahâeddin'in ailesi hakkında bilinenler de sınırlıdır. Ali Rıza Dursunkaya'nın ifadelerinden eşinin (muhtemelen şairin ölümünden sonra) İstanbul'da ikamet ettiği anlaşılmaktadır (Dursunkaya, 1948: I/9). Ayrıca Nimet

¹ Mehmed Bahâeddin hakkında bilgi verilirken daha önce bildiri olarak sunduğumuz “Şehir Tarihi Araştırmalarına Katkı Bağlamında Mehmed Bahâeddin'in Üç Tarih Manzumesi” başlıklı çalışmadan faydalanılmıştır (Avcı, 2016).

adlı bir kızının dört beş aylıkken vefat ettiği de 1336 (1918) yılına ait tarih kıtasından öğrenilebilmektedir (Mehmed Bahâeddin, 1345: 28).

Mehmed Bahâeddin'in müftülükten başka özelde Kırklareli'ne genelde ise ülkeye bazı hizmetleri olmuştur. Şair, Karaca İbrahim Bey (Kapan) Camisi'nin tamirinde ve minaresinin tekrar dikilmesinde, fetvahane ile şehitlik ve abidenin yapılmasında bizzat görev almış, emek vermiştir. Diğer taraftan bu yapılarla ilgili yazdığı tarih manzumeleriyle de ayrı bir hizmeti daha olmuştur.

Kuruluşunda bizzat görev aldığı Hayır Cemiyeti de Mehmed Bahâeddin'in hizmetlerinden biridir. Bu cemiyet, 1927 yılında kurulan ve özellikle öğretmenlerle imamların maaşlarının karşılanmasında, camilerin ihtiyaçlarının ve diğer hayır işlerinin görülmesinde önemli bir görevi ifa eden Cemaat-i İslamiye ve meclislerinin yerine ihdas edilmiştir. Hayır Cemiyeti'nin nizamnamesini hazırlayıp hükûmete tasdik ettiren müftü Mehmed Bahâeddin Efendi'dir. Ancak ilerleyen zamanlarda bu cemiyetin gelirleri idarecilerin elinde bazı suistimallere uğramış ve cemiyet kapatılarak dükkânlar belediyeye devredilmiştir (Dursunkaya, 1948: II/130-2).

Mehmed Bahâeddin Efendi, Millî Mücadele'de de aktif olarak görev almış bir isimdir. V. Türkan Doğruöz'ün verdiği bilgilere göre Bahâeddin Efendi, Trakya-Paşaeli Müdafaa Heyet-i Osmaniyesi'nin 10 Temmuz 1919 Perşembe günü Edirne'de yapılan ilk kongresinde Kırklareli ilini temsil etmekle vazifelendirilmiştir (Doğruöz, 2007: 52-3).

Mehmed Bahâeddin'in kaynaklarda iki eserinden söz edilir. Selçuk Çıkla ve Gaye Belkız Yeter tarafından hazırlanan *1839-1928 Yılları Arasında Basılmış Türkçe Şiir Kitapları Bibliyografyası* adlı çalışmaya göre bu eserlerden biri 73 beyitlik *Mi'râciyye*'dir. 7 sayfadan oluşan eser 1339 (1923) yılında Amasya'da Matbaa-i Livâ'da basılmıştır (Çıkla ve Yeter, 2013: 86). Ancak tespitlerimize göre eser Amasya'da bastırılmış olan *Münâzara-i Seyf bâ-Kalem* (Çakıcı, 2010) müellifi başka bir Mehmed Bahâeddin'e aittir. Mehmed Bahâeddin'in şu anki bilgilerimize göre elde bulunan tek eseri *Hurde-i Eş'âr*'dir. 1345 (1927) yılında Kırklareli Vilayet Matbaası'nda basılan eser 40 sayfadan oluşan bir şiir mecmuasıdır. *Hurde-i Eş'âr*'da kaside, gazel, kıta, tahmis, müsemmen ve rubai nazım şekilleriyle yazılmış şiirler mevcuttur. Beyitleri de dâhil ettiğimizde mecmuada karışık olarak sıralanmış 62 parça şiir vardır. Bu şiirlerden 31'i Bahâ'nın Ömer Hayyam'dan yaptığı rubai tercümeleridir.

2. Mehmed Bahâeddin'in Rubai Çevirileri

Mehmed Bahâeddin, *Hurde-i Eş'âr*'da yer alan rubaileri “gelişigüzel, mealen ve nazmen” çevirmiştir. Bunu tercümelere hemen önceki başlıkta “Şu'arâ-yı Meşhûreden 'Ömer Hayyâm'ın Fârisî Rubâ'ıyyâtından Ba'zılarının Gelişigüzel Me'âlen ve Nazmen Tercümeleri” (s. 31) şeklinde ifade etmiştir. Bu başlıktan Bahâ'nın Hayyam rubailerinden bir seçme yaptığı da anlaşılmaktadır. Mütercim bu seçmeyi yaparken hangi kaynağı kullandığını belirtmemiştir. Onun farklı kaynaklardan aldığı rubaileri tercüme ettiği düşünülebilirse de Hüseyin Dâniş ve Rıza Tevfik tarafından hazırlanan ve *Hurde-i Eş'âr*'ın yayımından beş yıl önce, yani 1340 (1922) yılında neşredilen *Rubâ'ıyyât-ı Ömer Hayyâm* adlı eserde yer alan rubailere bir seçme yapmış olması muhtemeldir. Zira Bahâ'nın eserinde yer alan 31 tercümeden tespit edilebildiği kadarıyla en az 27'si (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30 ve 31. rubailer) *Rubâ'ıyyât-ı Ömer Hayyâm*'da da mevcuttur (Hüseyin Dâniş, 2012: 143-546).

Bahâ, rubaileri tercüme ederken kendi ifadesiyle “Hayyam'dan mülhem” (s. 31, dipnot) tarzda bazı şiirler söylemiştir. Bahâ'nın yukarıdaki 27 rubai tercümesi dışında kalan 4 rubainin (10, 12, 13, 17) bu şekilde söylenen şiirler olduğu düşünülebilir.

Bahâ kendi ifadesiyle rubaileri “rubai, kıta ve beyit”ler (s. 31, dipnot) hâlinde tercüme etmiştir. Tercümelere 21'i yine rubai nazım şekline, 8'i kıta nazım şekline uymaktadır. 2'si ise aa, ba, ca şeklindeki kafiyesiyle üçer beyitli birer nazım görünümündedir. Rubai olarak tercümesi yapılan şiirlerin biri hariç hepsi “aaba” kafiye düzenine sahiptir. 27. dördükte ise bütün mısralar birbiriyle kafiyelidir.

Bahâ tercümede rubailerin Farsça asıllarına vezin ve kafiye bakımından uyamadığını ifade eder ve buralardaki muhtemel kusurlardan dolayı ilim ve irfan sahibi okuyuculardan af diler. Şairin eserinde 31 rubaiden sadece 6. rubainin bu nazım şekline has vezinlerle tercüme edildiği, diğerlerinin ise bilinen klasik aruz kalıplarıyla yapıldığı görülür. Böyle bir yöntemin Hayyam rubailerini manzum olarak Türkçeye ilk çeviren (trc. 1926) Hüseyin Rifat'te de olduğu göze çarpar. Hüseyin Rifat eserine aldığı 160 rubainin sadece 3 tanesinde rubai vezinlerini kullanmıştır (Hüseyin Rifat, 1926). Bahâ'nın rubai tercümelerinde kullandığı vezinler şöyledir:

S. Nu.	Vezin	Rubai numarası
1	Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlün	1, 2, 3, 4, 7, 15, 16, 17, 19, 25, 27, 28, 29 (13 şiir)
2	Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün	11, 21, 22, 24 (4 şiir)
3	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	9, 18, 20 (3 şiir)
4	Mef'ûlü Mefâ'ilün Fe'ûlün	8, 10, 14 (3 şiir)
5	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün	13, 23 (2 şiir)
6	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün	26 (1 şiir)
7	Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlün	30 (1 şiir)
8	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ûlün	5 (1 şiir)
9	Müstef'ilün Müstef'ilün	12 (1 şiir)
10	Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilün Fa' (1, 2, 4) Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûl (3)	6 (1 şiir, rubai vezni)
11	Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilün Fa' (3). Diğer mısralarda vezin problemlidir.	31 (1 şiir)

Bahâ'nın çeviride en fazla "Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlün" veznini kullandığı görülür. 31. rubaide vezin 3. mısra dışında çıkmamakta, 14. rubaide ise bir mısra da aksamaktadır. Bundan başka tercümelere dikkati çeken bir husus daha vardır. O da şairin vasıl yapacağı yerlerde kelime başındaki "h", "h" ve "h" harflerini dikkate almaması, onlar yokmuş gibi davranmasıdır. Vasıl-ı aynın bir türü gibi görünen bu hususun şairin "Trakyalı" olmasından kaynaklandığı düşünülebilir. Şair bu tasarrufu 6 mısra da yapmıştır:

*Bu mu'ammâyı ne sen hem ne de ben itmedik **hal**
Güft ü gûmuz bizim **hep** perde verâsından olup (1. rubai)
(Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlün)*

*Pek laîf açmış **hevâ** eyleyelim bir cevelân (7. rubai)
(Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlün)*

*İçmiş olsañ bütün 'ömründe hep **hûn-âbe-i gam** (25. rubai)
(Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlün)*

*Biz günâhkâr olduğumuzdandır **hep** (26. rubai)
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)*

*Rahmetiñ şâmil olunca bütün **halka yâ Rab** (28. rubai)
(Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlün)*

Tercümesi yapılan rubailerin çoğunluğunda konu şaraptır. Şair bu dünyanın ve ömrün kısa olduğunu söyler ve mümkün olduğu kadar şarap içmeyi, eğlenmeyi tavsiye eder. Bundan başka felekten şikâyet, dünyada mutlu insanın olmaması, insanın dünyanın sırlarını anlayamaması, gençliğin çabucak

geçivermesi, hayatın aşkla ve sevgiliyle güzel oluşu, gönlün bazen mescit bazen de meyhaneyi istemesi gibi konular rubailerde işlenmiştir. Son dört rubai ise bir bakıma Allah'a dönüş ve af dileme şeklindedir. Burada bütün günahlara rağmen Allah'ın merhametinden ümidini kesmeme ve ondan bağışlanma dilenmektedir. Bu bakımdan son rubai dikkat çekicidir:

*Yâ Rab ben dil-i esîre merhamet eyle
Sîne-i gam-pezîre merhamet eyle
'Afv eyle harâbâta giden pâyımı
Dest-i piyâle-gîre merhamet eyle*

Bahâ çevirilerde iki şiir için küçük notlar düşmüştür. Bunlardan 4. rubai için dipnotta “Bu bir güzel lisânından söylenmiştir.” derken 17. rubainin kar yağarken söylendiğini ifade etmiştir.

Rubailerden ikisinde mütercimim Nefî ve Vâsîf'tan alıntılar yaptığı görülür. Bahâ 12. rubaide Nefî'nin meşhur Sultan Murad methinde söylediği musammat kasidesinde geçen “Âlüfteyüz dil-dâdeyüz bizden dirîğ itme kerem” (Akkuş, 1993: 95) mısrasından bir parçayı kullanmış, 17. rubaide ise Enderunlu Vâsîf'a isnat edilen “Âteş kenârı kış gününüñ lâle-zârıdır” (Bursalı Mehmed Tâhir, 1997: 39; Levend, 1984: 441) mısrasını farklı şekilde yorumlamıştır:

*Ey sâki-i ferah-ka-dem
“Bizden dirîğ itme kerem” (12. rubai)*

*Oldı mangal başı bak kış gününüñ gül-zârı
Kuralım bezm-i tarab eyleyelim 'âlem-i âb (17. rubai)*

Hayyam rubailerinin ilk tercümeleri mensur olarak yapılmıştır. Muallim Feyzî, Abdullah Cevdet, Hüseyin Dâniş-Rıza Tefvik ve İzmirli Hafız Abdülkadir b. Derviş Mehmed'in tercümleri böyledir. Bilinen ilk manzum tercüme ise yukarıda da ifade edildiği üzere Hüseyin Rifat'ın 1926'da yayımlanan *Rubâiyyât-ı Hayyâm ve Manzum Tercümeleri* adlı eseridir. Bahâ'nın manzum tercümelerinin yayımlandığı yıl ise Hüseyin Rifat'den bir yıl sonra, yani 1927'dir. Şu hâlde Bahâ'yı Hayyam rubailerini manzum olarak tercüme eden ikinci isim olarak kaydetmek doğru olacaktır. Bu iki ismin eserlerinde yer alan rubailere 7'sinin ortak olduğu tespit edilmiştir. Hüseyin Rifat ve Bahâ'nın art arda yaptıkları bu tercümleri mukayeseli olarak görebilmek bakımından 3 rubai tercümesi örnek olarak aşağıya alınmıştır:

Örnek 1:

*Kuru sözlerle kapıldı akvâm
Hûr u cennet gibi bir boş tuzağa
Perde kalkınca bilindi her şey*

Düşdiler hepsi uzakdan uzağa (Hüseyin Rifat, 1926: 109. rubai)

*Kimi halk lâf u güzâf ile olurlar mağrûr
Kimisinde ise vardır heves-i cennet ü hûr
Ref' olunca aradan perdeler oldu ma'lûm
Cümlesi menzil-i maşkûddan imişler mehcûr* (Bahâ, 3. rubai)

Örnek 2:

*Güzelim penbe yanaqlarla bezenmiş çehrem
Reng-i rûyum da müressem o kızıl lâle gibi
Kaldı üstâd-ı nuşkûsuñ beni dârü't-ıtaraba
Halk u sevķ itmesiniñ hikmeti mechûl ebedî* (Hüseyin Rifat, 1926: 74.

rubai)

*Reng ü bûyum ne kadar olsa da pâk ü zîbâ
Ruğlarım lâle gibi servi boyum da bâlâ
Bu tarab-hâne-i hâke beni nakkâş-ı ezel
Ne içün eyledi tersîm bilemem ben hâlâ* (Bahâ, 4. rubai)

Örnek 3:

*Bir seher vaķti nidâ geldi bizim meykdeden
Didi ey rind-i harâbât ne durursuñ yâhû
Kalk ki lebrîz idelim mey ile peymâneleri
Olmadan boş kafamız hâk-i siyehle memlû* (Hüseyin Rifat, 1926: 1.

rubai)

*Bir seher geldi bize meykdeden şöyle nidâ
Kalkıñ ey ehl-i harâbât içelim bâde-i nâb
Âb-ı engûrla hemân tıduralım şîşemizi
Şîşe-i 'ömrümüze tılmadan evvel zehr-âb* (Bahâ, 16. rubai)

Sonuç

Mehmed Bahâeddin'in Ömer Hayyam'dan yaptığı rubai tercümelerini konu alan bu çalışma neticesinde şunlar söylenebilir:

1. Ömer Hayyam yaşadığı dönemde rubailerıyla tanınmış bir şair değildir. 12. asrın ilk yarısında vefat eden Hayyam'ın yaygın bir şekilde bir rubai şairi olarak bilinip şöhret bulması 19. asırda önce Batı'da olmuş, yaklaşık 25 yıllık bir süreden sonra da bizde yapılan tercüme vasıtasıyla Ömer Hayyam'dan söz edilmeye başlanmıştır. Hayyam'ın sonradan ve kısa sürede meşhur olmasını farklı sebeplere bağlayan araştırmacılar da vardır.

2. Türk edebiyatında Hayyam'ın rubailerini ilk kez 1885'te Muallim Feyzî çevirmiş, ardından günümüze kadar bu çevirilerin sayısı gittikçe artmıştır. Bugün için Hayyam mütercimlerinin sayısı bu çalışmada hakkında bilgi verilen Mehmed Bahâeddin'le birlikte 86 olarak tespit edilmiştir.

3. Eldeki rubailerin mütercimi Mehmed Bahâeddin tahminen 1860-65 yılları arasında Kırklareli'nde doğmuş, hayatını burada müftülük yaparak ve çeşitli işlerde topluma hizmet ederek geçirmiş ve nihayet 1930 veya 40'lı yıllarda vefat etmiş bir isimdir. *Hurde-i Eş'âr*, Bahâ'nın bilinen tek eseridir. Eserde şairin diğer şiirleri yanında Hayyam'dan yapılmış 31 de rubai tercümesi mevcuttur.

4. Bahâ rubailerini “gelişigüzel, mealen ve nazmen” çevirmiştir. Mütercim bu rubailerini Hüseyin Dâniş ve Rıza Tevfik tarafından hazırlanan ve 1340 (1922) yılında neşredilen *Rubâiyyât-ı Ömer Hayyâm* adlı eserde yer alan rubailer arasından seçmiş olması muhtemeldir. Çünkü bu 31 rubaiden tespit edilebildiği kadarıyla en az 27'si söz konusu bu eserde mevcuttur. Geriye kalan 4 rubainin ise şairin ifadesiyle “Hayyam'dam mülhem” olarak kendisi tarafından söylenmiş şiirler olduğu düşünülebilir.

5. Bahâ 31 rubaiden 21'ini rubai, 8'ini ise kıta nazım şekliyle Türkçeye tercüme etmiştir. 2 şiir ise üçer beyitli birer nazım şeklindedir. Bu değişiklik vezinde de kendisini göstermiş, biri hariç çeviriler rubai vezinleriyle değil klasik aruz kalıplarıyla yapılmıştır. Şiirlerde en fazla “Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlün” vezni kullanılmıştır. Bahâ'nın ayrıca vezin konusunda kendince bir tasarrufa giderek “vasl-ı ayın”da olduğu gibi “vasl-ı ha” denilebilecek bir uygulamaya gittiği görülür. Bu durum Bahâ'nın “Trakyalı” olmasından kaynaklanmış olmalıdır. Şair bir iki yer dışında vezin konusunda başarılıdır.

6. Tercümesi yapılan rubailerde konu çoğunlukla şaraptır. Son dört rubainin Hayyamane söyleyişin biraz daha dışında olduğu, bu rubailerde samimi bir kulun Allah'a yalvarışına dair izlerin varlığı görülür. Bu durum Bahâ'nın bulunduğu görevle ilgili olmalıdır.

7. Hayyam'dan yapılan ilk rubai tercümeleri mensurdur. Manzum olarak yapılan ilk tercüme Hüseyin Rifat'ın 1926'da yayımlanan *Rubâiyyât-ı Hayyâm ve Manzum Tercümeleri* adlı eseridir. Bahâ'nın bundan bir yıl sonra 1927'de yayımladığı bu çevirilerin şu anki bilgilerimize göre Türk edebiyatında Ömer Hayyam'a ait rubailerin ikinci manzum çevirileri olduğu tespit edilmiştir. Bu bakımdan Bahâ'nın *Hurde-i Eş'âr*'da yer alan bu rubai çevirileri edebiyat tarihimiz için önemli bir yere sahiptir.

Metin

Şu'arâ-yı Meşhûreden 'Ömer Hayyâm'ın Fârisî Rubâ'ıyyâtından Ba'zılarının Gelişigüzel Me'âlen ve Nazmen Tercümelere² [31]

1. Çekeriz tûl-i emel bilmeziz esrâr-ı ezel
Bu mu'ammâyı ne sen hem ne de ben itmedik hâl
Güft ü gûmuz bizim hep perde verâsından olup
İnecek perde ne sen var ne de ben var ne emel
(*Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün*)
2. Oldılar fazl u kemâl ile bütün ehl-i edeb
Meclis-ârâ-yı suhan şem'a-i aşhâb-ı tarab
Bu karanlık giceden bulmadılar yol çıkacak
Birer efsâne diyüp uykuya dalmışlar hep³
(*Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün*)
3. Kimi halk lâf u güzâf ile olurlar mağrûr [32]
Kimisinde ise vardır heves-i cennet ü hûr
Ref olunca aradan perdeler oldı ma'lûm
Cümlesi menzil-i maşûddan imişler mehcûr
(*Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün*)
4. Reng ü bûyum ne kadar olsa da pâk ü zîbâ⁴
Ruğlarım lâle gibi servi boyum da bâlâ
Bu tarab-hâne-i hâke beni naqqâş-ı ezel
Ne için eyledi tersîm bilemem ben hâlâ
(*Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün*)
5. Hevâ şehvet peşinde kim gezerse
Olur elbetde âvâre vü bed-baht
Gerek insâna taşşîl-i ma'ârif
Ki dünyâda budur ancak sa'âdet

² Bu tercümelere rubâ'î, kıt'a, beyt şekli ve tarzında gelişigüzel me'âlen bir tercüme olup araya kısmen de rubâ'ıyyât-ı Hayyâm'dan mülhem olarak eşer-i kalem-i 'aciz-i raqam karışmış olması hasebiyle Fârisiyyü'l-'ibâre aşıllarından 'arûz i'tibârıyla vezni ve kâfiye bi'z-zarûr muhâfaza idilememiştir. Binâen 'aleyh gerek bunlarda ve gerek diğer manzûm parçalarda görülen kuşûr ve hatâdan tolayı erbâb-ı dâniş ü 'irfânın 'afvları temennî olunur.

³ Mısra sonundaki "hep" kelimesi sonradan elle eklenmiştir.

⁴ Bu bir güzel lisânından söylenmiştir.

(Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün)

6. Bu kaçır-ı cihân ki felege ser çekmiş
Dergâhına hep şâh u gedâ baş egmiş
Gördüm o sarây tamına konmuş ötüyor
Bir kuş ki diyor hani o günler geçmiş
[Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilün Fa' (1, 2, 4)]
[Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ül (3)]
7. Yıkamış ebr-i bahâr çehre-i gül-zâr-ı bugün [33]
Pek latîf açmış hevâ eyleyelim bir cevelân
Bezm-i 'işret kuralım gel güzelim tenhâca
'Îş ü nûş eylemeniñ mevsimidir böyle zamân
(Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün)
8. Efsûs ki şebâb hitâma irdi
Ol mevsim-i tâze geldi geçdi⁵
Bir mürğ-i tarab ki nâmı gençlik
Bilmem ne zamân geldi gitdi
(Mef'ûlü Mefâ'ilün Fe'ülün)
9. Bak nesîm-i nev-bahârdan dâmen-i gül oldu çâk
Gül cemâlinden ider bülbül terennüm sûz-nâk
Sây-e-i gülde otur da kıl tefekkür bir zamân
Çıkdı toprakdan nice gül oldu hepsi yine hâk
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)
10. Ey çarh-ı felek 'adâvetiñ mi
Bir başka nev'-i cinâyetiñ mi
Ėam üstüne Ėam katar turursuñ
Cevriñ baña yoksa 'âdetiñ mi
(Mef'ûlü Mefâ'ilün Fe'ülün)
11. Gül yüzli güzel sözli nigâr olsa da sâkî [34]
Bâde yirine şunsa baña âb-ı hayâtı
Mâdem ki perîşân ola zülfi Ėibi hâtır
Yokdur yine eglenmeniñ imkân u cihâtı
(Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün)
12. Ey sâkî-i feraĖ-Ėadem
"Bizden dirîğ itme kerem"

⁵ Mısrada "Ol" kelimesinden sonra "bu" kelimesi vardır ancak üstü sonradan çizilmiştir.

Gül faşlını fırsat bilüp
Şabûh getir bir şubh-dem
Çünkü tevâlî-i fuşûl
İtmiş helâk biñlerce Cem
(Müstef'ilün Müstef'ilün)

13. Sarây-ı gülşeni itmeme temennî vech-i ahsensiz
Kafesde n'eylesün bülbül gül ü nesrîn ü sûsensiz
Cihân zindân olur ger 'arz-ı dîdâr itmese hürşîd
Döner bezm-i tarab kasvetgehe kaldıkça rûşensiz
(Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün)
14. Mey âb-ı hayât-ı câvidânî
Ser-mâye-i lezzet-i civânî
Olsa dahî âteş-i dil-sûz
Oldur yine feyz-i zindegânî
Âzâde-i gam olam dir iseñ
İç turma şarâb-ı ergavânî
(Mef'ûlü Mefâ'ilün Fe'ûlün)
15. Her zamân 'âşık olanlar dil-i şeydâ olsun [35]
Deli dîvâne olup 'âleme rüsvâ olsun
Çekeriz ayık iken guşşasını dünyânîñ
Olalım mest çekilen tek mey ü şahbâ olsun
(Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün)
16. Bir seher geldi bize meykedededen şöyle nidâ
Kalkıñ ey ehl-i harâbât içelim bâde-i nâb
Âb-ı engûrula hemân taldıralım şîşemizi
Şîşe-i 'ömrümüze taldıran evvel zehr-âb
(Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün)
17. Yire gûyâ ki beyâz gül döküyor gökde şehâb⁶
Gönce-âsâ kadehe dök güzelim sen de şarâb
Oldı mangal başı bak kış gününün gül-zârı
Kuralım bezm-i tarab eyleyelim 'âlem-i âb
(Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün)
18. 'Âlem-i 'aşkıdan naşibi olmayan ey bî-haber
Bil muhakkak bâ'îş-i feyz-i cihân-ârâdır 'aşk

⁶ Kar yağarken söylenmiştir.

- Ser-te-ser 'aşkıdan 'ibâretdir hayât-ı kâ'inât
'Âlem-i ma'nâya bir ser-levha-i ra'nâdır 'aşk
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)
19. Kibr ü naḥvet çekilir bâde-i 'aşkla başdan [36]
Açılır çeşm-i başiret gelir insân vecde
Cür'a-i câm-ı mey-i 'aşkı içeydi iblîs
Âdeme eyler idi cümleden evvel secde
(Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün)
20. Bir taraftan eyliyor gönlüm temâyül mescide
Gösterir diğer taraftan da tarîk-i meykede
Gâh ider ârzû-yı tâ'at gâhi meyl-i ma'siyet
Neş'e-i şahbâ-yı 'aşk itmiş beni hayret-zede
(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)
21. Mînâdaki şahbâ-yı laṭîf cân-ı cihândır
Cism-i kadeḥ-i 'âleme bir rûḥ-ı revândır
İnşâf bu ki lâyıḳ degil içmek anı nâdân
Zîrâ kadeḥiñ hem-demi ehl-i dil ü cândır
(Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün)
22. Ey çarḥ-ı cefâkâr beni ğamnâk idersiñ
Pîrâhen-i ḥurrem-terimi çâk idersiñ
Âteşlere taḥvîl iderek bâd-ı şabâyı
Gülzâr-ı şafâ-âverimi ḥâk idersiñ
(Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün)
23. Bütün miḥnetdir 'âlem cümleten eyyâm ğam-âverdir [37]
Felek âfet cihân başdan başa zulm ü sitem-gerdir
Ḥulâşâ görmedim dünyâda ben âsûde bir âdem
Var ise az çok ammâ ol daḥi şimdi pek enderdir
(Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün)
24. Ârâyîş-i 'âlem ki heme naḳş u hayâldir
Bu ḥâli bilen şâhib-i dil ehl-i kemâldir
İç bâde-i zevḳ-âveri baḳ keyfine monşer
Uğraşma hayâlât ile zîrâ ki muḥâldir
(Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün)
25. Kâlemiñ yazdığı mâdâm ki diger-ğûn olmaz
Ma'rifet ehli olan hiç de ciger-ḥûn olmaz
İçmiş olsañ bütün 'ömründe hep ḥûn-âbe-i ğam

- Yazılandan yine bir kaçrecik efvân olmaz
(*Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün*)
26. Böyle ma'mûr olması mey-hâneniñ
Bâde-h'ârı olmamızdan rûz u şeb
Raḥmet-i Ḥaḳḳ'ıñ daḥi ârâyişi
Biz günâhkâr olduğumuzdandır hep
(*Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün*)
27. Olmuşuz öyle ki bu meykedede mest ü ḥarâb [38]
Dil şarâb dîde şarâb cân u ten âlûde şarâb
Olup âzâde-ser-i ḥâk ü hevâ âteş ü âb
Ne bir ümmîd-i şevâb kaldı ne de ḥavf-ı 'azâb
(*Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün*)
28. Raḥmetiñ şâmil olunca bütün ḥalka yâ Rab
Keder itmeme kadar olsa daḥi cürmüm 'azîm
Taleb-i maḡfirete gerçi yüzüm yok ammâ
Keremiñdir baña cür'et viren ey Rabb-i kerîm
(*Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün*)
29. Gevher-i tâ'atiñi delmedim aşlâ yâ Rab
Gerd-i ma'siyetimi silmedim aşlâ yâ Rab
Ma'a-mâ-fih yine nevmîd olamam luḡfuñdan
Çünkü ben ḡayrı kerîm bilmedim aşlâ yâ Rab
(*Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün*)
30. Çirk-i 'işyânla olup âlûde
'Ömrümüz geçdi yazık bî-hûde
Yüz sürüp ḥâk-i der-i raḥmetine
Baş açup yalvaralım ma'bûda
(*Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün*)
31. Yâ Rab ben dil-i esîre merḥamet eyle
Sîne-i ḡam-pezîre merḥamet eyle
'Afv eyle ḥarâbâta giden pâyımı
Dest-i piyâle-gîre merḥamet eyle
(?)⁷

⁷ 3. mısranın vezni Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilün Fa' veznine uymaktadır.

Kaynakça

- Abdullah Cevdet (2013). *Ömer Hayyam Rubaileri*. hzl. ve trc. Mehmet Kanar, İstanbul: Şule Yay.
- Ahmet Necdet (2004). *Nedir Yaşamın Gizi, Ömer Hayyam*. İstanbul: Adam Yay.
- Akkuş, M. (1993). *Nef'i Divanı*, Ankara: Akçağ Yay.
- Andı, M. F. (1999). Türkçe'de Rubâiyyât-ı Hayyam Tercümelere. *İlmî Araştırmalar*, 7, 9-29.
- Andı, M. F. (2000). Müstecâbîzâde İsmet'in Müntehab Rubâiyyât-ı Hayyâm Tercümelere Adlı Eseri. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 29, 1-12.
- Ataer, E. (2013). *Ömer Hayyam*. İstanbul: Kaynak Yay. (CD'li).
- Atasoy, İ. N. (1996). *Hayyam Rubaileri*. Eskişehir: Ant Matbaacılık.
- Avcı, İ. (2016). Şehir Tarihi Araştırmaları Katkı Bağlamında Mehmed Bahâeddin'in Üç Tarih Manzumeleri. 4. Uluslararası Türkoloji Kongresi, 21-23 Eylül 2016, Varşova (Yayımlanmamış Bildiri).
- Ayçiçek, Y. A. (2007). *Hayyam Rubaileri Külliyyatı*. İstanbul: Demos Yay.
- Barutçu, B. (1995). Ömer Hayyam. *Nar: Dört, Edebiyat Ürünleri Dergisi*, 1 (4), 4-10.
- Bursalı Mehmed Tâhir (1997). *Müntehabât-ı Mesâri' ve Ebyât*. hzl. Orhan Kemal Tavukçu, Erzurum: Atatürk Ü Fen Edebiyat Fakültesi Yay.
- Cahit, H. ve Kerse E. (1995). *Hayyam: Çek Şarabı Sev Güzeli, Hayyam, Seçme Şiirler*, Antalya: Akdeniz Sanatevi.
- Coşkun, M. (2013). Oryantalizmin 19. Asırda İslam Tarihine Kazandırdığı Bir Şahsiyet: Ömer Hayyam. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28, 1-16.
- Çakıcı, B. (2010). Mehmed Bahâeddîn'in Münâzara-i Seyf ü Kalem'i. *Acta Turcica, Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, 2 (1), 110-30.
- Çalka, M. S. (2015). Divan Şairlerinin Gözüyle Fars Şairi Ömer Hayyâm, *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 2 (4), 30-40.
- Çalka, M. S. (2015). *Divan Şiirinde Rubâî*. Ankara: Kriter Yay.
- Çıkla, S. ve Yeter G. B. (2013). *1839-1928 Yılları Arasında Basılmış Türkçe Şiir Kitapları Bibliyografyası*. Ankara: Kurgan Edebiyat Yay.

- Çiftçi, H. (2004). Hayyâm'ın Türkçe'ye Çevrilmiş Rubâileri İçinde Başka Şairlere Ait Rubâiler (Yahya Kemal ile Sabahattin Eyüboğlu Çevirileri). *Name-i Aşina*, 6 (17-18), 43-64.
- Dikmen, F. (2011). *Ömer Hayyam, Rubâiler*, Ankara: Tutku Yay.
- Doğan, M. (1928). Ruba'ıyyât-ı Ömer Hayyâm'dan: Kıt'a 1. *Irmak Dergisi*, 1 (3), 15 Mart 1928, 12.
- Doğruöz, V. T. (2007). *Millî Mücadelede Kırklareli*. Kırklareli: Güven Matbaası.
- Dursunkaya, A. R. (1948). *Kırklareli Vilâyetini Tarih, Coğrafya, Kültür ve Eski Eserler Yönünden Tetkik*. 1-2, Kırklareli: Yeşilyurt Basımevi.
- Emiroğlu, İ. (1994). *Ömer Hayyam, Bütün Dörtlükler*. Ankara: Akış Yay.
- Erdem, O. (2011). *Ömer Hayyam Rubailer*, İstanbul: Arya Yay.
- Esen, S. (trç.). *Ömer Hayyam, Rubailer*. İstanbul: Yedinci Kapı Yay.
- Evliyagil, N. (1965). *Türk Edebiyatından Seçme Şiirler, Hayyam ve Mavlâna*. Ankara: Ajans Türk Matbaası.
- Gökçe, E. (1975). *Dost Dost, İlle Kavga ve Rubailer*. İstanbul: Yücel Yay.
- Gültekin, D. A. (2006). *Hayyam'dan Yansımalar, Ömer Hayyam'ın Yaşamı ve Dörtlükleri*. İstanbul: Karakutu Yay.
- Güzelyüz, A. (2012). *Ömer Hayyam, Rubailer*. İstanbul: Kabalcı Yay.
- Hatemi, H. (2012). *Ömer Hayyam, Rubâiler*. İstanbul: Çağrı Yay.
- Hüseyin Dâniş (2012). *Ömer Hayyam, Rubailer*. hzl. ve trc. Mehmet Kanar, İstanbul: Şule Yay.
- Hüseyin Rifat (1926). *Rubâiyyât-ı Hayyâm ve Manzum Tercümeleri*. İstanbul.
- Hüseyin Rifat (2011). *Hayyam'ın Rubâileri ve Manzum Tercümeleri*. hzl. ve trc. Mehmet Kanar, İstanbul: Şule Yay.
- İlhan, H. (2009). *Rubailer, Ömer Hayyam*. Ankara: Alter Yay.
- Karahasan, A. (2014). *Farsça Asılları ve Türkçesiyle Rubailer, Ömer Hayyam*. İstanbul: Telos Yay.
- Karakan, H. (1962). *Türkçe Hayyam Tercümeleri, Antoloji*. İstanbul: Şiir Yay.
- Keleş, Y. (2010). *Hayyam, Mevlana, Dörtlükler, Rubailer*. İstanbul: Ulak Yay.
- Kırca, A. (2006). *Ömer Hayyam, Rubâiler*. İstanbul: Ötüken Yay.
- Kırlangıç, C. (1996). *Ömer Hayyam*. Ankara: Ayyıldız Yay.

- Levend, A. S. (1984). *Divan Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Mehmed Bahâeddin (1345). *Hurde-i Eş'âr*. Kırklareli: Kırklareli Vilayet Matbaası.
- Mermer, A. (2003). Hayyam ve Rubâîlerinin Türk Edebiyatına Yansımaları. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 26, 235-42.
- Morgül, Ş. (2011). *Ömer Hayyam, Dörtlükler*. İstanbul: Athena Yay.
- Muhammed Ali-yi Fürûgî ve Kâsım-ı Ganî ve Alî Asgar-ı Halebî (2002). *Hayyâm, Hayatı, Felsefesi ve Gerçek Rubaîleri*. trc. Hasan Çiftçi-Orhan Başaran, Erzurum: Babil Yay.
- Niğdeli Hakkı Eroğlu (1999). *Ömer Hayyam-Rubâiyyât*, haz. Mustafa Çiçekler, İstanbul.
- Özkan, A. (1998). *Ömer Hayyam*, İstanbul: İkon Yay.
- Öztürk, Z. (2014). *Batını Edebiyatın Dört Aykırı Şairi, Ömer Hayyam, Edip Harabi, Rıza Teyfik, Neyzen Teyfik Kolaylı*. Ankara: Alter Yay.
- Polat, A. (2008). *Ömer Hayyam ve Rubailer*, İstanbul.
- Sadık Hidayet (1999). *Hayyam'ın Teraneleri*. trc. Mehmet Kanar, İstanbul: YKY.
- Sağdıç, O. (2004). *Bir Islak Ateş, Ömer Hayyam'ın Bütün Rubailer*. Resimleyenler: Nazan Erkmen-Aydın Erkmen, İstanbul: Dünya Kitapları.
- Sarialioğlu, K. (2010). *Ömer Hayyam, Bir Çöl Rüzgarı Ömrümüz, Rubailer*. İstanbul: Apollon Yay.
- Seratlı, T. G. (2006). *Ömer Hayyam*. İstanbul: Kastaş Yay.
- Tanyaş, H. (2002). *Ömer Hayyam ve Rubailer*. Ankara: Kavaklıdere Kültür Yay.
- Tekin, N. (2010). *Ömer Hayyam, Yeni Bilgiler Işığında Hayatı ve Rubailer*. İstanbul: İlgi Kültür Sanat.
- Unat, Y. (2007). Ömer Hayyâm. *İslam Ansiklopedisi*, 34, 66-8, Ankara: TDV Yay.
- Yağcı, Ö. (1997). *Hayyam, Yaşamı ve Bütün Dörtlükleri*. İstanbul: Gün Yay.
- Yener, L. (2004). *Ömer Hayyam, Rubailer*. İstanbul: Babil Yay.
- Yenidoğan, A. (2002). *Ömer Hayyam*. İstanbul: Gendaş Yay.
- Yeşildağ, Y. (trz.). *Hayyâm, Bütün Dörtlükler*. İstanbul: Gün Yay.

- Yiğitler, H. Z. (2011). *Hayyam, Bütün Rubailer*. İstanbul: Dharma Yay.
- Yiğitler, N.ve Yiğitler, H. Z. (1998). *Ömer Hayyam, Rubailer*, Ankara: İtalik Yay.
- Yorgancı, O. (2013). *Ömer Hayyam*, İstanbul: Anonim Yay.
- Yürükel, O. (2012). *Ömer Hayyam, Rubâiler*. İstanbul: Frida Yay.